

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

Pardayeva Gulzoda Elhom qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti magistranti

E-mail: gulzodapardayeva72@gmail.com

Ilmiy rahbar

PhD.dots

Kubayeva M

Annotatsiya: Ushbu tezisda maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati, pedagogik va psixologik asoslari yoritilgan. Maqolada an'anaviy ta'lim tizimidagi muammolar tahlil qilinib, bolalarda mantiqiy, tahliliy va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy metodikalar va amaliy o'yinlar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, tanqidiy fikrlash, muammoli vaziyat, ochiq savollar, pedagogik texnologiya.

Kirish. Global axborotlashuv asrida shaxsdan nafaqat tayyor ma'lumotlarni qabul qilish, balki ularni saralash, tahlil qilish va to'g'ri xulosa chiqarish qobiliyati talab etiladi. O'zbekiston Respublikasining maktabgacha ta'limga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarida ham bolalarni intellektual va shaxsiy jihatdan maktab ta'limiga sifatli tayyorlash ustuvor vazifa etib belgilangan. Maktabgacha yosh davri (3-7 yosh) bolaning kognitiv jarayonlari eng faol rivojlanadigan bosqich bo'lib, aynan shu davrda tanqidiy fikrlash asoslarini shakllantirish yuqori pedagogik samara beradi. Chunki maktabgacha yoshdagi bola tabiati qiziquvchanlik, atrof-muhitni o'rganishga bo'lgan kuchli ehtiyoj va tinimsiz savol berish xususiyati bilan ajralib turadi. Agar ushbu bosqichda bolaning mantiqiy va ijodiy izlanishlari to'g'ri pedagogik mexanizmlar asosida yo'naltirilmasa, unda mustaqil fikrlash qobiliyati so'nib, tayyor qoliplarga suyanish ko'nikmasi shakllanib qoladi. Shu bois, zamonaviy maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarga shunchaki tayyor ma'lumotlarni yodlatish emas, balki ularni tahlil qilish, taqqoslash va muammoli vaziyatlarga xos nostandart yechimlar topishga o'rgatish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida, maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual va emotsional jihatdan kelgusi maktab ta'limiga to'liq tayyorlash imkonini beradi.

Muammoning qo'yilishi. Ko'p hollarda maktabgacha ta'lim

tashkilotlarida bolalarga tayyor bilimlarni eslab qolish (reproduktiv yondashuv) o'rgatiladi. Bu esa bolaning shaxsiy tashabbuskorligi va muammolarga ijodiy yondashish qobiliyatini cheklab qo'yadi. Tanqidiy fikrlash – bu shunchaki axborot to'plash emas, balki faktlar va taxminlarni ajratish, "nima uchun?", "agar shunday bo'lsa-chi?" kabi savollar orqali voqelikka mustaqil baho berish ko'nikmasidir. Biroq bugungi amaliyotda maktabgacha ta'lim pedagoglarining aksariyati mashg'ulotlarni haligacha an'anaviy, ya'ni axborotni faqat uzatish va uni boladan qayta talab qilish sxemasi asosida tashkil etmoqda. Natijada bolalarda savol berish, sub'ektiv fikr bildirish va muqobil variantlarni qidirish motivatsiyasi pasayib bormoqda. Asosiy ziddiyat va muammo shundaki, zamonaviy davlat talablari va xalqaro andozalar boladan kreativlik va tanqidiy fikrlashni talab qilayotgan bir paytda, amaliyotda ularni tizimli rivojlantiruvchi metodik ta'minot hamda tayyor dasturlar yetarli darajada shakllanmagan. Ushbu nomuvofiqlik maktabgacha yoshdagi bolalarda tahliliy tafakkurni uyg'otuvchi innovatsion pedagogik modellarni ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi va natijalari. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish an'anaviy dars shaklida emas, balki maxsus modellashtirilgan o'yin faoliyati orqali amalga oshirilishi lozim. Tadqiqotlar davomida quyidagi pedagogik mexanizmlar eng samarali deb topildi:

1. **Muammoli vaziyatlar metodikasi:** Mashg'ulot davomida bolaga tayyor yechim berilmaydi. Masalan: *"Quyuncha daryodan o'tishi kerak, lekin ko'priki yo'q. U qanday o'tishi mumkin?"* kabi savollar orqali bolaning ijodiy va mantiqiy fikrlash zanjiri ishga tushiriladi.

2. **"Ochiq savollar" texnologiyasi:** "Ha" yoki "Yo'q" deb javob beriladigan yopiq savollar o'rniga, bolani mulohaza qilishga undaydigan *"Sizningcha, nega bu qahramon bunday ish tutdi?"* yoki *"Agar ertak oxiri boshqacha bo'lganda nima sodir bo'lardi?"* kabi ochiq savollardan foydalaniladi.

3. **Ertakoterapiya va tahlil:** Ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini yaxshi va yomonga ajratish emas, balki ularning motivlarini tushunishga o'rgatish. Bu bolada refleksiv tahlil ko'nikmasini shakllantiradi.

Xulosa. Olib borilgan pedagogik tahlillar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ularning kelajakda maktab dasturlarini oson o'zlashtirishiga, o'z fikrini dadil bayon etishiga va nostandart vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishiga xizmat qiladi. Ushbu ko'nikmani tizimli shakllantirish uchun maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining metodik tayyorgarligini oshirish va mashg'ulotlar jarayoniga interfaol texnologiyalarni yanada kengroq joriy etish talab etiladi. Shu bilan

birga, maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayoni faqatgina ta'lim muassasasi bilan cheklanib qolmasdan, oilaviy muhit bilan ham integratsiya qilinishi zarur. Ota-onalar va tarbiyachilarning o'zaro hamkorligi bolada mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini yanada mustahkamlaydi.

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy axborot makonida bolani to'g'ri yo'naltirish, unda ilk refleksiv tahlil va mantiqiy fikrlash elementlarini shakllantirish davr talabidir. Mazkur muammoni tizimli hal etish maktabgacha ta'lim sifatini yangi bosqichga ko'tarishga hamda o'quv dasturlarini xalqaro andozalar asosida takomillashtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing. New York: Longman.
2. Asqarova, M., & Nishonova, Z. (2020). Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. – Toshkent: Cho'lpon.
3. Djuraeva, B. R. (2018). Maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan.
4. Grosul, N. V. (2021). Development of critical thinking in preschool children through game activities. London: Routledge.
5. Halpern, D. F. (2014). Thought and knowledge: An introduction to critical thinking. 5th Edition. New York: Psychology Press.
6. Mirziyoyeva, Sh. Sh. (2020). "Ilm yo'li" variativ dasturi. – Toshkent.
7. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019-yil.
8. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari". – Toshkent, 2018-yil.
9. Piaget, J. (2008). Bolaning nutqi va tafakkuri. (Tarjima). – Moskva.
10. Qodirova, F. R., Toshpo'latova, Sh. Q., & Kayumova, N. M. (2022). Maktabgacha pedagogika. Darslik. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni.